

SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

NOVEMBER 1940

3

ROČNÍK OSMY

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII.

ČÍSLO 3.

Ján Chripko:

INTERJEKCIE.

Povojnová jazykoveda sa dala dosť intenzívne do štúdia dialektov popri štúdiu spisovného jazyka. Obidvoje skoro výlučne opisuje, vysvetľuje a hodnotí konvenčné symboly, pod čím rozumiem jednoducho „slová“.

Jazyk ako semiologický systém žiadal si iste už tak dlho, ako je stará jazykoveda, výklad vzťahu medzi prvkom označovaným a označujúcim, medzi predmetom a jeho názvom. Keď uvážime, že značná časť slovníka sa vyznačuje istou koreláciou dvoch spomenutých prvkov, iste pochopíme snahu po vysvetlení toho vzájomného vzťahu. Fonologický vzťah prvku označovaného a označujúceho niekde je dosť zjavný, inde problematický a ešte inde nijaký. Na jednej strane existujú slová prevahy intelektívnej, kde niet nijakého vzťahu medzi vecou a jej názvom alebo medzi hláskovým skladom a jeho významom, na strane druhej existuje škála zvukov, takzvaných „Naturaute“, ktoré podľa môjho náhľadu patria do jazykovej oblasti, ale tvoria samostatnú skupinu, takzvanú oblasť *emociónálnu*, proti oblasti prvej — *nociónálnej*. Konečne je to názor dnešnej štrukturalistickej jazykovedy, ktorý sa mi vidí správny.

Nie taká široká pozornosť sa venovala práve oblasti *emociónálnej*, o ktorej by som chcel povedať niekoľko slov.

Patria sem interjekcie so svojimi odvodeninami a výrazy onomatopoické tiež so svojimi odvodeninami (pravda, nie výlučne).

Štúdium tejto oblasti v slovenčine nadobúda tým viac významu, lebo sa zdá, že práve slovenčina má hojnejší materiál, patriaci do tej kategórie, než iné jazyky. Nie je možné zaoberať

sa tu tým problémom teoreticky podrobne, už i preto nie, že dnešná jazykoveda ešte o tom, ktorý alebo aký jazyk vyniká práve množstvom výrazov oblasti emocionálnej, nevie sa dohodnúť jednosmerne. Podľa množstva môjho materiálu, a i podľa náhľadu neslovenských lingvistov, s ktorými som hovoril, súdil by som, že slovenčina v dnešnom stave má skutočne väčšiu zásobu materiálu ako napr. jazyky germánske alebo románske.

Môj článok je rázu informatívneho, nie vyčerpávajúceho. Vecnosť tohto tvrdenia podopriem materiálom inokedy. Vôbec tento príspevok netýka sa jazykovej čistoty. Predmetom mi je práve jazyková kategória, ktorá sa vyníma z normálnych jazykových noriem.

Porovnajme si dve „slová“: „Stól!“ — „Joj!“ Obidve v takejto realizácii patria do syntaxe. Sú to jednočlenné vety. Prvé asi vraví: *Tu je stól; vidím stól; to je stól.* Ide tu o vyjadrenie súdu, význam ktorého presne chápeme podľa kontextu. Druhé, hlavne keď ide o akustický vjem, s pomocou intonácie nám udáva presný smysel. Intonácia bez akéhokoľvek iného kontextu robí nám výkrik srozumiteľným. Tento výkrik — *joj!* — je úplnou vetou, a to v každej fonetickej realizácii. Zatiaľ slovo „stól“ potreboval som funkčne zaťažiť, aby mohlo mať vetnú platnosť. V obyčajnom použití máme tu dva protiklady: slovo — veta.

„Slová“ druhu „joj“ poznáme pod termínom „citoslovce“. Toho označenia užívajú i Pravidlá slk. pravopisu. Tu budeme užívať presnejšieho názvu — interjekcia.

V školských učebniciach citoslovca či interjekcie sú posledné v rade čias tok reči. Pravda, toto delenie je praktické, nie vedecké. Zodpovedá i potrebe alebo možnosti záznamu v slovníkoch jedno- alebo najčastejšie dvojjazyčných. Tradičné triedenie slov na kategóriu substantív, adjektív, slovíčok, adverbíí atď. nepostačuje na to, aby interjekcie mohli byť zaradené do náležitého miesta v jazykovej sústave. Je totiž vedecká domnienka, že existuje trieda slov, ktorým sa vraví *partikuly*. Raz medzi ne patria i adverbíia i interjekcie, raz sa hovorí, že partikula x y je vo „funkcii“ interjekcie alebo adverbia, alebo opačne. Najväčšia ťažkosť je s takzvanými „pritakovacími partikulami“ *hej, áno, nie* a iné. Toto triedenie má byť len núdzové a pripustné len potiaľ, pokiaľ sme si

vedomí značnej problematiky triedenia interjekcií i „partikul“ *hej, nie, áno* atď.

Problém interjekcií a pritakovacích (i odporovacích) partikul má asi toto najsprávnejšie riešenie: Okrem sústavy častí reči v každom jazyku je ešte zvláštna sústava kategórií slov alebo — presnejšie — príslušných sémantémov podľa toho, či ich význam je prevahou nociónálny alebo prevahou emocionálny, pričom zasa tie dve oblasti môžu obsahovať oblasti podradené, a to podľa stupňa významovej nociónality alebo emocionality príslušných útvarov, a v istom smysle je tiež prechodné pásmo medzi obidvoma hlavnými oblasťami. Sémantemické slovné kategórie, charakterizované významovým zafarbením prevahou emocionálnou, patria do *interjekcionálnej oblasti* jazyka, zatiaľ čo sémantemické slovné kategórie, charakterizované významovým zafarbením prevahou nociónálnou, patria do *oblasti slov normálnych*.

Pritakovacie partikuly.

Podstatnou vlastnosťou sémantémov oblasti interjekcionálnej je práve značný stupeň emocionality. Treba zdôrazniť, že, i keď ide o dve samostatné jazykové oblasti s hodne samostatnými fonologickými štruktúrami, predsa ony zahrnujú škálu sémantémov, ktoré raz patria do oblasti prvej, druhý raz do oblasti druhej, a to práve len podľa stupňa emocionality. Prechod z oblasti interjekcionálnej do oblasti slov normálnych je niekde veľmi jednoduchý, niekde je možný len gramatikalizáciou — hlavne smerom k normálnej oblasti; niekde tento prechod vonkoncom nie je možný.

Podstatnú bázu interjekcionálnej oblasti tvoria práve interjekcie. Pri nich rozoznávame tak isto stupeň emocionality. On je práve delidlom kategórie interjekcií na podkategórie. Tu len heslovite uvediem, že podľa tohto kritéria interjekcie delíme na: 1. *impulzívne*, 2. *imitatívne*, 3. *imperatívne*.

K prvým patria: *och, ach, oj, joj, hop* ap. Vyjadrujú smútok, radosť, bôľ, žiaľ, strach ap. Všetky sú výrazom citu, **senzibility**. Afektívny prvok niekde je veľmi značný, inde minimálny, ak nie vonkoncom nijaký.

Podrobnejším skúmaním triedim interjekcie impulzívne na: a) *senzitívne*, b) *emotívne*, c) *intelektívne*, d) *logické*.

Senzitívne sú skoro čisto fyziologického (či biologického) rázu, napr. *joj*, „*Joj!*“ skrikneme napr. pri pichnutí. Tak vyjadříme pocit, ktorý má najbližší vzťah k svetu vonkajšiemu, teda pocit fyzickej bolesti. Nejde tu o nijakú duševnú bolesť.

Emotívne vyjadrujú emócie, ktoré na rozdiel od prvých dotýkajú sa človeka viac duševne. Sú výrazom morálnej pohútky (*och, oh, ó, óvi* ap.).

Intelektívne zahrnujú interjekcie, o ktorých môžeme tvrdiť, že sú vonkoncom rázu intelektuálneho. Tak napr. *ejha, ehe, hop* prezrádzajú, že intelekt hovoriaceho je oveľa viac zainteresovaný ako afekt.

Logické svojou duševnosťou sú najbližšie interjekciám intelektívnym. Sem patrí *hej, áno, nie* ap., všetko takzvané „prítakovacie partikuly“.

Niektoré interjekcie podľa stupňa emocionality pri ich fonetickej realizácii sa pohybujú v škále všetkých podskupín kategórie impulzívnej, iné prekračujú i túto škálu smerom k interjekciám imperatívnym. Tak napr. interjekcia *hej* je typicky emotívno-intelektívno-logická.

Pomenovanie „prítakovacích partikul“ interjekciami logickými je celkom samostatné a nové. Toto riešenie vidí sa mi najsprávnejším. Ostatne nebudem sa húževnate pridržať výlučne uvedeného pomenovania. Ide mi hlavne o to, aby som poukázal na nesprávnosť doterajšieho triedenia, a chcem hľadať cestu k správne poznaniu. Inde na príkladoch podrobnejšie a tak zreteľnejšie opodstatním svoje tvrdenie.

Interjekcie imitatívne.

Tieto sú známejšie pod termínom *výrazy onomatopoické*. Nakoľko sú v jazykovej štruktúre každého jazyka oveľa dôležitejšie než interjekcie impulzívne, zmienim sa o nich inokedy. Tým nie je vyčerpaný ani celý systém interjekcionálnej oblasti, a čo ešte materiál, o ktorý nám musí ísť predovšetkým.

Niekoľkými myšlienkami pustil som čitateľovi len lúč z dielne veľmi zaujímavej a osožnej vedy o interjekcionálnej oblasti jazyka.

Stále usiloval som sa v živote, aby reč moja, keď píšem, bola naozaj slovenská...
Jozef Škultéty.

VÝSKUM SLOVENČINY.

Dr. Miloš Vančo:

PODVÝŽIVA.

Toto slovo máme v slovenčine len asi od r. 1916. Vtedy vo svetovej vojne vznikol nedostatok potravín a z neho nedostatok výživy. Viedenská a celá nemecká žurnalistika začala pripomínať „*Unternahrung*“ a my sme to začali prekladať slovom „*podvýživa*“. Pravidlá slovenského pravopisu (1940) toto slovo (str. 317) už uvádzajú. Czamblova Rukoväť ešte ani v druhom vydaní z r. 1915 tohto slova nepozná, ba poučuje: „*podučiteľ, nadučiteľ* ap. v slovenčine sú nesmysly“.

A tak nesmysel je aj „*podvýživa*“? Áno, nesmysel, len trochu z iných príčin ako spomenuté tvary: *podučiteľ, nadučiteľ* atď. Základ tohto slova je sloveso *živíť*, dokonané s predponou *vyživíť* a z neho deverbatívum podstatného mena *výživa*.

Slovenčina má na označenie mien záporovú predponu *ne-* v takomto smysle: *hlava—nehlava, brat—nebrat, jarok—nejarok, chodník—nechodník* atď. A keď takýmto rečovým zvratom môžeme podvracať význam čiročistých podstatných mien, prečo by sme tak nemohli robiť aj s podstatnými menami, utvorenými zo slovies? Sem patrí aj slovo *výživa*. Jej opak môžeme označiť takto: „*nevýživa*“. Podobne hovoríme: *nežiaľ, nevoľa, nevďak, neshoda, nesmysel*, a tak mali by sme hovoriť aj „*nevýživa*“, a nie „*podvýživa*“.

Ak by kto namietal, že slovom „*podvýživa*“ neoznačujeme určitý opak výživy, ale potrebujeme túto doplnkovú predponu na označenie nedostatočnej výživnosti, nuž musíme si ujasniť, či predpona *pod-* nám spomenutý pochop označuje. A konečne, ak by predpona *pod-* takýto pochop aj naznačovala, či ho môže naznačovať v spojitosti s predponou *vy-*?

A v tom je práve vec, že predpona *vy-* v súvisе so slovesom, a najmä so *s m y s l o m* slovesa *živíť*, má perfektivovací význam. *Vyživíť* znamená dokonalosť živenia. Takáto forma slova unesie predponu významu záporného, teda napríklad: *nevýživíť*, ale neznesie predponu oslabovacieho významu. Záporová predpona zachytí na začiatku takto složeného slova dô-

raz (dôraz je totiž na prvej slabike) a tým ostáva dôraz vo výslovnosti a súčasne aj v smysle na záporovej predpone.

Nevýživa má istý význam, keď aj negatívneho významu. Ale „podvýživa“? To je ani ryba ani rak. Predpona *vy-* značí dokonanosť, a predpona *pod-* značí — vlastne chce tu označovať — podľamovanie, oslabovanie tejto dokonanosti. Ale keď podľamovanie, oslabovanie — to z tohto tvaru nevychádza.

To, čo menujeme „podvýživou“, je smutná skutočnosť. Kedysi sme to menovali: bieda, nedostatok atď. Keď teraz chceme hovoriť zreteľne o výžive a pripomenúť musíme nedostatky výživy, tak hovoríme správne namiesto rečovo nesprávnej „podvýživy“ o *nedostatku výživy* alebo o *nedostatočnej výžive*, alebo rovno o *nevýžive*.

Nespôsobnosť slova „podvýživa“ vychádza z toho, že tu postavená predpona *pod-* v slovenčine neznamená vlastne oslabovanie, podľamovanie, ale znamená čosi, čo vyznieva ako spodok, základ, ba prípadne podpora, teda vlastne zosilnenie. Tak v slove: *pod-pora*, *pod-rust*, *pod-skočil*, *pod-stav* — akéže oslabovanie, akéže podľamovanie základného smyslu vyznieva? Ešte aj v slovách: *pod-rez*, *pod-ryť*, *pod-moť*, *pod-piliť* smysel predpony *pod-* je zosilňujúci, a nie retardačný.

Z toho vychádza najavo, že „podvýživa“ je v tomto smysle nešťastne stvorené slovo. A tak vylúčiť ho!

Poznámka redakcie. — Odôvodnenie náležité, dobré. Autor sa vnoril do systému slovenčiny a na takomto správnom základe dokázal, že „podvýživa“ nie je dobré slovenské slovo. Nejde tu o deverbatívum, to jest podstatné meno utvorené zo slovesa, lebo k nemu nič slovesa — „podvýživil“. Tvar „podvýživa“ je umele utvorený z deverbatíva *výživa* (od *výživil*), ku ktorému bola mechanicky pripojená predpona *pod-* podľa nemeckej *unter-*. Zaiste od neho, najmä so stanoviska systému reči je súčasne záporová forma *nevýživa*, ale azda jasnejší je celý výraz: *nedostatok výživy*, prípadne *nedostatočná výživa*.

Jozef Barát:

ZO SLOVENSKÝCH PRAVOPISNÝCH SYSTÉMOV.

(Podnet k veľkému historicko-gramatickému dielu.)

Nebol práve najutešenejší stav slovenskej gramatiky v prvých poprevratových rokoch. Nebolo na Slovensku diela, ktoré by bolo dalo pevné zákony a základ k normalizovaniu spisovnej slovenčiny. Nik nevedel, akých pravidiel sa držať,

nik nevedel, podľa akého pravopisu má písať. Tento chaos zvyšovali ešte *neslovenskí profesori a učitelia slovenčiny*, lebo im práve slovenčina bola citovo veľmi vzdialená a nie dobre známa. Len tak si vysvetlíme niekoľkoraký pravopis slovenských novín, časopisov a kníh, ktoré dokonca sa vydávaly a tlačili mimo Slovenska.

Potešili sa preto tí, ktorým búrila vtedajšia slovenčina myseľ a dotýkal sa ich nejednotný spôsob písania veľmi bolestne, správou o vydaní úradného pravopisu, vypracovaného Maticou slovenskou. Tešili sa však predčasne, lebo trvalo dlhý čas, kým nové Pravidlá slk. pravopisu skutočne vyšli. Ale ich starosť o čistotu slovenčiny nezmizla ani po ich vydaní, lebo pravopisný systém Pravidiel z roku 1931 slovenský jazykový zmätok neodstránili. Hlavnou príčinou toho bol totiž *system* „aj tak sa môže — aj tak sa môže“. Zavádzaly sa ním skryte neslovenské prvky do slovenčiny. Tým sa teda Pravidlá nestaly pozhnaním pre našu reč, lebo *oddialily ideálny stav*, ktorý žiada jednotnosť celej pravopisnej a gramatickej sústavy a tým aj krok dopredu, vývoj a zlepšenie. Želaná a potrebná pravopisná jednota neprišla. Veď ani Matica slovenská nepoužívala vlastné Pravidlá, ktoré musela vydať. Nepísala podľa nich vo svojich časopisoch ani knihách. A ostatné nakladateľstvá a vydavateľstvá mali tiež svoj vlastný pravopisný úzus, pravda, často veľmi rozdielny.

Čakali preto milovníci čistej a peknej slovenčiny na ďalší čin, na ďalšie dielo, ktoré by urobilo nápravu a vlialo slovenské pravopisné zvyklosti do jedného riečného koryta, aby tiekly *jedným netriešteným smerom*. Vedeli, že tu musí zasiahnuť silná inštitúcia, ktorá znesie kritiku, ale neznesie odpor, lebo je autoritou vo svojom odbore. Takou je na Slovensku jedine Matica slovenská, len ona mohla zaviesť v celej veci poriadok, lebo ona je poverená rozhodovať o jazykových otázkach. Upokojila preto všetkých, čo neboli spokojní s týmto nezdravým zjavom v slovenskom pravopise, novina, že MS sa nápravnej práce už ujala. Bolo počuť o chystaných Pravidlách všeličo, hovorilo sa o zjednodušení doterajších normálií, o odstránení akýchkoľvek nejasností, dvoj-, ba aj trojtvarov, o číročístých slovenských slovách, ba aj o odstránení *y*, ktoré spôsobuje často toľko ťažkostí. Tieto zprávy vyvolaly aj veľkú ozvenu. Väčšiu časť chystaných vecí prijímali sme s uspo-

kojením, len odstránenie *y* dalo popud k rečiam o zpiatočnícťve. Poukazovalo sa pritom na začiatky spisovnej slovenčiny a jej pravopisu, na prácu bernolákovcov a štúrovcov.

Nuž pozrime, pravda, len v hlavných črtách, kam sa mal náš pravopis vrátiť, pozrime, akými písmenami označovali naši predkovia vyslovované hlásky. Nemáme, bohužiaľ, podnes väčšieho diela, z ktorého by sme čerpali poučenie o spomenutých veciach v starých časoch. To bude vďačná práca pre skúmateľa slovenskej gramatickej a pravopisnej minulosti, pole veľmi široké, na ktorom dosiaľ málokto pracoval. I keď máme niekoľko menších prác v tomto odbore, chýba nám ešte väčšie dielo, ktoré by posudzovalo predmet ako celok. Zo zmienovaných prác dozvedáme sa síce o niekoľkých pravopisných dielach, no ich zásady sa nevniesly do praktického života, nakoľko za dielom nestála autorita, ktorú by všeobecne uznávalo celé Slovensko za pravopisného sjednotiteľa. Taký bol napr. *Romuald Hadbavný*, ktorý pripojil roku 1763 ku svojmu veľkému, temer 1000-stranovému latinsko-slovenskému slovníkovému dielu *Syllabus dictionarij latino-slavonicus* pravopisné pravidlá. Usilovali sa ich uzákoniť aj Bernolák a po ňom Štúr, Radlinský, Hodža, Hattala a iní.

Uveďme si len snahu jedného z prvých slovenských pracovníkov, Thamássyho, ktorý svoju literárnu prácu *Prawa Katoľicka Ručny Knyžka* z roku 1691 pokúšal sa obliecť do slovenského rúcha. Pripomínam, že nie je snahou tohto článku uvádzať väčšie celky zo spomínaných diel. Článok nechce mať charakter prísne vedeckej rozpravy, ale ju chce vyvolať. V jeho rámci uvediem z nich len niekoľko slov s potrebnými písmenami, aby sme ich mohli porovnať.

V Thamássyho *Knyžke* nájdeme ešte *složky* („sprežky“): *ss: falessnosti, predessli, knissku, wssech* — *ss* značí pritom *š* aj *ž* (etym.). Pritom má aj písmená s mäkkčeňom: *š=š: Mikuláš, ž=ž: kteregžto; č=č: učenj, swedčy; ĺ=ĺ: proľi, winratiti, dokazaťi; đ=đ porađiti*, ale okrem toho aj *diwne*.

Teda vidno uňho nejednotnosť.

To isté je aj pri písmene *i=j: Božj, mezzj, Božjm; y=i: knyžka, Lydu, ačkoly; y=y: žeby, prawdy; u=u, ú: pravou cestu; a=a, á: lewa a neprawa Knisska, oweckam* (z toho vidno, že kvantitu ešte neoznačuje); *g=j: pripisuge, gako, običegem, ge; w=v: rowne, diwu, prawdy*.

Thamássy píše *i* aj po hrdelniciach: *mnohich*, a naopak zasa píše *y* po mäkkých spoluhláskach: *profy, swedčy, cyrkwy, Odsstiepany*. Zo všetkého uvedeného dýcha ešte veľká jednoduchosť. Niet tu ešte pravidelnosti pri písaní veľkých a malých začiatočných písmen, lebo veľké začiatočné písmeno píše sa nielen na začiatku vety, ale aj inde vo vete, napr. substantíva: *profy Cyrkwy, ninegssy Lutherany a Galviny, Odsstiepany*.

Tým istým jednoduchým pravopisom písal o 60 rokov neskôr *Hugolín Gavlovič* svoju *Školu Kresťanskú*. Spolu so svojimi predchodcami vzal za základ slovenskej abecedy latinskú abecedu. Pri písmenách, ktorých v latinčine nebolo, pomáhal si, ako mohol: *g=j, ss=š, ss=ž, i=y*.

Hoci koncom 18. storočia bol čulý literárny ruch, predsa nepostúpil vývoj pravopisu veľmi. Veď *Juraj Fándly* píše temer tak, ako písal 100 rokov pred ním Thamássy. Vo svojom spisku *Dúwerná Zmlúwa mezi Mníchom a Diablom* z roku 1789 postúpil len tak ďaleko, že odstránil složky. Píše už: *š=š, ž: našich, pišem, uš*. Z trnavského nárečia má 2. a 4. p. j. č. príd. m. ž. r.: *nowég, našég, domagšú*. Z ostatných spoluhlások píše takto: *č=č: ináč, čitat; ň=ň: Kňazow*. Mäkkosť spoluhlások *đ, ĺ, ň, ĺ* označoval aj pred *e, i, í, ia, ie* mäkkčeňom: *prwňich, Usilowánim, ňewi, ňemóže, ňech, miľi, Stoletách, kše, inše, đefinski, Mladosti, chcefe, chuti, Wřip*.

Dlhú samohlásku písal aj po mäkkých spoluhláskach.

Z latinčiny berie *g* a stavia ho miesto *j*: *nowég, ge, gaktá, ag*. Ešte stále užíva *w* za *v*: *swojím, swogég, weđet*. Zo samohlások: *i=i: napravili, mezi; í=i: pišem, našich Ludí; i=y: mi, Gazikow*.

Aj po hrdelniciach píše *i*: *Prešporských, gakím, druhím, Kňihi, chiťi*.

Fándly nezachováva pravidlo o dvoch dlhých slabikách za sebou v tomže slove: *porúčám, Místách, slabikugici, ňetrúfá, sláwni*.

Ani v užívaní veľkých a malých začiatočných písmen nepozná ešte nijakého pravidla. Píše síce vždy veľké písmeno na začiatku vety, ale aj vo vete pri subst. ho užije: *Dúwerná Zmlúwa mezi Mníchom a Diablom*.

Práve tým istým pravopisom píše svoje básnické diela jediný básnik bernoláčiny, *Ján Hollý*. V jej smysle užíva aj

dlhých samohlások po mäkkých spoluhláskach: *Zádná, vidá, ňést, Pesňám, očám*. Teda nepokročil ešte proti svojim predchodcom.

Nasledujú štúrovci. Ich pravopis obracia sa k centru Slovenska, kde predpokladajú najmenej cudzích vplyvov a najrázovitejšiu a najčistejšiu slovenčinu. Neuspokojujú sa už so západom Slovenska, ale putujú za slovenčinou až do Turca. Ale ich „svojepis“ veľmi nepokročil, zostal skoro na stupni pravopisu bernolákovcov. Štúrovci odstránili síce *w, g* a všetky složky. Ponechali však písanie *i* za *y*: *biľ, novini, indí, kedí, záhibki, mäkkost Ď, ĺ, ň* (okrem *ĺ*) pred *e, i, í, ia, ie, iu: ňim, nič, odrodilstvo, najtajnejšie, ťažkosťi, nebude, modlíte sa*. Miesto dvojhlasok *-ia, -ie* písali *-ja, -je*: *žjadnich, ľudja, odkjal, ňje, nazbjerame, inšje, tje*. Nepoznali ešte *ä*, písali miesto neho *e*: *najvetších, večja*.

Lingvistická práca Ludovíta Štúra končí sa slovenským povstaním. Odhodeného žezla slovenského gramatického zákonodarcu sa nik po ňom neujal. Preto vidíme toľko rozličných zmien. Nik nedbal dôsledne na Bernolákovu a Štúrovo fonetické heslo: *Píš tak, ako počuješ*.

O niekoľko rokov sa hlási o svoje právo aj etymológia, ktorá sa niekedy mieša s fonetikou, inokedy ovláda pravopis sama. V dnešných Pravidlách slk. pravopisu *prevláda* fonetika, hoci etymológia nevzdala sa svojho mocného vplyvu.

Na základe týchto rôznorodých požiadaviek odklonil sa terajší pravopis značne od Štúrovho, ba čo viac, aj od uzákonnenia z roku 1931. Pravda, to najdôležitejšie, *návrat* k hlavnému znaku revolučného písania bez *y*, sa nestalo, lebo k tomu je potrebný *súhlas celého národa*.

Všimnime si hlavných znakov súčasného pravopisu: mäkkosť spoluhlások *Ď, ĺ, ň, ĺ* sa pred samohláskami *e, i, í* a pred dvojhlaskami *ia, ie, iu* neoznačuje zmäčkujúcim znakom, ako robil Štúr a jeho spolupracovníci. Ďalej sa rozlišuje *i, í, a, y, ý, kvantita samohlások sa označuje, rozoznáva sa ia, ie, iu, ô, ä*. Novinkou je aj pravidlo o dlhých slabikách, ktoré nedovoľuje písať dve dlhé samohlásky za sebou v tom istom slove. To je teda značný pokrok. Terajší pravopis uzákoňuje aj písanie veľkých a malých začiatočných písmen.

Celý vývoj najlepšie naznačuje priložená tabuľka, ktorá ukazuje postup od Thamássyho, Gavloviča cez Bajzu, Hollého,

Pravopis	1691	GAVLOVIČ 1758	Bajza 1783	Fándly 1789	Hollý 1810	Štúr 1844	Pravidlá 1940
<i>g=j</i>	<i>g=j</i>	<i>g=j</i>	<i>g=j</i>	<i>g=j</i>	<i>g=j</i>	<i>j=j</i>	<i>j=j</i>
<i>w=v</i>	<i>w=v</i>	<i>w=v</i>	<i>w=v</i>	<i>w=v</i>	<i>w=v</i>	<i>u=v, ou=ou</i>	—
<i>ss=š, ž (etym.)</i>	<i>ss=š</i>	<i>ss=š</i>	<i>ss=š</i>	<i>š=š, ž</i>	<i>š=š</i>	<i>š=š</i>	<i>š=š</i>
<i>đ=ď, đí, đe</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, đí, de</i>	<i>đ=ď, d, di, de, dia</i>
<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, łi, łe</i>	<i>ł=ł, l, ti, te, tia, tie, tiu</i>
<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>ň=ň, ňi, ňe</i>	<i>n=ň, n, ni, ne, ni, nie</i>
<i>ř=ř, ři, ře</i>	<i>ř=ř, ři, ře</i>	<i>ř=ř, ři, ře</i>	<i>ř=ř, ři, ře</i>	<i>ř=ř, ři, ře</i>	<i>ř=ř, ři, ře, řá, řé</i>	<i>ř=l, lh, le</i>	<i>ř=ř, l, li, le, lia, lie, li</i>
<i>č=č, čá, čé</i>	<i>č=č, čá, čé</i>	<i>č=č, čá, čé</i>	<i>č=č</i>	<i>č=č</i>	<i>č=č</i>	<i>č=č</i>	<i>č=č, čia, čie, čiu, či</i>
<i>ž=ž</i>	<i>ž=ž</i>	<i>ž=ž, žá, žé</i>	<i>ž=ž, žá, žé</i>	<i>ž=ž, žá, žé</i>	<i>ž=ž</i>	<i>ž=ž</i>	<i>ž=ž, žia, žie, žiu, ži</i>
<i>i=i, í, y</i>	<i>i=i, y</i>	<i>i=i, í, y</i>	<i>i=i, y, í, ý</i>	<i>i=i, y, í, ý</i>	<i>i=i, y, í, ý</i>	<i>i=i, y, í, ý</i>	<i>i=i</i>
<i>y=i, í, y</i>	<i>y=i, í, y</i>	<i>y=y</i>	<i>y=y</i>	<i>y=y</i>	<i>y=y</i>	<i>y=y</i>	<i>y=y</i>
<i>-hi=-hy</i>	<i>-hi=-hy, -ky</i>	<i>-hi=-chi, -ki</i>	<i>-chi, -ki</i>	<i>-chi, -ki</i>	<i>-chi, -ki</i>	<i>-chi, -ki</i>	<i>-chj, -ky</i>
<i>a=a, á</i>	<i>y=j</i>	<i>a=a, á</i>	<i>a=a, á</i>	<i>a=a, á</i>	<i>a=a, á</i>	<i>a=a, á</i>	<i>a=a, á</i>
—	<i>a=a, á</i>	—	—	—	—	<i>ja=ia</i>	<i>ia=ia</i>
—	—	—	—	—	—	<i>je=e</i>	<i>ie=ie</i>
—	—	—	—	—	—	<i>e=e, ä</i>	<i>e=e</i>
—	—	—	—	—	—	—	<i>ä, ô</i>

Štúra až k Pravidlám (1940), teda časove od konca 17. storočia až do dnešných čias, to znamená v rozpätí 250 rokov. Tabuľka uvádza len najdôležitejšie znaky jednotlivých pravopisných systémov z diel a autorov, o ich rozvoj najzaslúžitejších.

To je len v krátkosti pohľad na vývoj slovenského pravopisu. Obširne ho rozviesť bude úlohou diela, ktoré si bude všímať podrobne každého pravopisného úkazu, bude sledovať našu ortografiu s kroka na krok od najstarších čias, ako sa zjavily prvé znaky slovenčiny.

JUDr. Ján V. Ormis:

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

Právnický — právny.

„Právnický“ a „právny“ sú nielen dva rozdielne termíny, ale i dva rozdielne pochopy, ktoré musíme presne rozlišovať. Na vec upozorňujem i preto, lebo v Politike vyšly príspevky s nadpisom Pozor na právnickú terminologiu! (1939. č. 10), Ešte raz o právnickej terminológii (1939, č. 12) a v Právnom obzore vyšiel príspevok Dr. Jozefa Fundárka s nadpisom Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovía (1939, 205 a n.). V nadpise a obsahu všetkých troch uvedených príspevkov hovorí sa o *právnickej* terminológii, ale myslí sa na právnu terminologiu. Právnickou by totiž bola terminológia, ktorú upotrebujú *výlučne* právnici. Proti tomu terminológia, upotrebovaná v širokej oblasti *práva*, v tomto prípade slovenského, nie je právnická, ale *právna* terminológia. Terminologiu, týkajúcu sa ktorejkoľvek časti práva, upotrebujú totiž *nielen* právnici, ale i všetci súdni, administratívni a iní úradníci, všetci advokátski zamestnanci, ba i mnohí iní ľudia, ktorí majú akýkoľvek vzťah k právu v najširšom smysle slova.

Právnická je teda nie terminológia, lebo tú upotrebujú nielen právnici, ale i neprávnici. *Právnická* je fakulta univerzity, lebo na nej sa vzdelávajú výlučne právnici. Právnická môže byť niektorá vedecká metóda; právnické môže byť nakladateľstvo, ak ho vedie právnik a vydávajú sa v ňom výlučne diela právnického obsahu. *Právna* je terminológia, ktorú upotrebuje v oblasti práva; právny poriadok je súhrn noriem, a to právnych noriem, platných v niektorom štáte. Hovoríme

a píšeme o trestnoprávných, súkromnoprávných a iných predpisoch (nie o právnických, ale o právnych predpisoch).

Vidno i z diel našich prvých právnych terminologov, že inšie je „právnický“ a inšie je „právny“. Dr. Emil Stodola st. a Dr. Adolf Záturecký zostavili Návrh slovenského *právneho názvoslovia*, hoci v jeho podtitule stálo Maďarsko-slovenská *právnická terminologia*. Terminologia bola totiž právna, teda vôbec pre oblasť práva, ale mala slúžiť predovšetkým právnikom, bola teda i právnická. V podobnom smysle treba chápať i názov *Právnický terminologický slovník*, ktorý zostavili Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturecký. V Úvodnom slove druhého vydania *prvého* dielu tohto slovníka (vyšiel roku 1925 v Bratislave) autori výslovne píšú, že chceli „podať podľa možnosti všetko, čo praktický právnik, . . . v každodennej práci potrebuje“.

Právna je terminologia, ktorá sa upotrebuje v *práve* (v najširšom smysle slova), a celkom vedľajšou vecou je, kto ju upotrebuje, či ide o právnika, alebo *neprávnik*. *Právnická* by bola proti tomu terminologia, ktorú by upotrebovali *výlučne* právnici, lenže takej terminologie v praxi nieto. Je preto správnejšie i s rečového, i s právneho hľadiska, keď sa hovorí a píše o *právnej terminologii*.

Trest, pokuta, pokarhanie.

Vo verejnosti prevláda náhľad, že *trestom* v smysle trestného práva u nás platného je len odňatie slobody, strata slobody („trest na slobode“). Keď niekto dostane *peňažitý* trest, dosť často sa nazdáva, že nejde ani o trest, iba o *pokutu*. Ako bývalý trestný referent zo svojej niekoľkoročnej praxe viem, že odsúdení radšej prijali peňažitý trest, prípadne i nepodmienečný, ako podmienečný trest odňatím slobody. Nesprávny náhľad, že peňažitý trest je nie trest, ale *pokuta*, prevláda v prípadoch, keď ide o trest odňatím slobody ako trest hlavný a o peňažitý trest ako trest vedľajší. V skutočnosti peňažitý trest, či už hlavný alebo vedľajší, vždy je trest, a nie *pokuta*. Takýto trest zapisuje sa práve tak do trestného registra, ako i trest odňatím slobody a pri rozhodovaní o priznaní alebo nepriznaní podmienečnosti trestu peňažitý trest práve tak padne na váhu, ako i hociktorý trest odňatím slobody.

V platnom trestnom zákonníku o zločinoch a prečinoch (zák. čl. V/1878, § 20 ods. 1), práve tak ako i v trestnom zákonníku o priestupkoch (zák. čl. XL/1879, § 15), hneď po treste odňatím slobody zákonodarca výslovne hovorí o *peňažitom treste*. Podobne hovorí o peňažitom treste i zákon o trestnom súdnictve nad mládežou (zák. č. 48/1931 Sb. z. a n., § 9). Pravda, v najnovších zákonoch prichádza i peňažitá *pokuta*, ale o pokute môže byť reč len tam, kde ju zákonodarca sám nazýva pokutou; v našom trestnom práve, ktoré je reprezentované uvedenými tromi zákonmi, prichádza dôsledne peňažitý *trest*. Naše trestné právo pozná síce i pokuty, ale vtedy ide o takzvanú *poriadkovú pokutu* (zák. čl. XXXIII/1896, § 12 a najmä § 299), o pokutu vo *formálnom trestnom práve* (*trestný súdny poriadok*), kým trestné právo *hmotné*, totiž trestné zákonníky o zločinoch a prečinoch a o priestupkoch, ako i zákon o trestnom súdnictve nad mládežou hovoria o peňažitom treste. *Poriadkovú pokutu* pozná i *občiansky súdny poriadok* (zák. čl. I/1911, § 210, 213), v ktorom je shrnuté občianske právo formálne. Jedna i druhá pokuta, v trestnom ako i v občianskom práve, dáva sa vtedy, keď inak nemožno udržať poriadok na hlavnom pojednávaní (*trestnom*), alebo na pojednávaní (civilnom, pojednávaní v občianskych veciach).

V spomenutom zákone o trestnom súdnictve nad mládežou prichádza i *pokarhanie* (§ 6, odst. 2 cit. zákona), a to vtedy, keď súd upustí od potrestania mladistvého delikventa, ale uzná za potrebné *dôrazne* ho napomenúť, aby sa polepšil. V českom origináli zákona č. 48/1931 Sb. z. a n. stojí v § 6. ods. 2 „dāti mu *důtku*“, čo možno po slovensky správne vyjadriť len slovom *pokarhanie*. Slovo *výčitka* je omnoho miernejšieho charakteru a nevystihuje podstatu slova „*důtka*“. (Výčitka prichádza v pomeroch rodinných, medzi zamestnancami a zamestnávateľmi, i medzi dobrými priateľmi, kým pri pokarhaní ide o dôrazné napomenutie s hrozbou trestu pre prípad neposlušnosti.)

Vo vládnom nariadení č. 295/1922 Sb. z. a n. (§ 34) stojí: „*porádková důtka* s pohrůzkou disciplinárního řízení“, čo po slovensky znie: „*poriadkové pokarhanie s hrozbou disciplinárneho pokračovania*“. Z tohto príkladu, ako i z uvedeného rozlišovania trestu a pokuty, pokarhania a výčitky vidno, ako presne treba rozlišovať v právnej terminológii.

Štefan Tóvik:

OBCHODNÁ TERMINOLOGIA.

Názvoslovie praktického obchodného života.

(Pokračovanie.)

3. *Firmy a ich označovanie na firemných či štítnych tabuliach.*

Význam jazykovej správnosti v nápisoch na štítnych (nie náveštných!) či firemných tabuliach sme už predtým zdôraznili. Tieto tabule bývajú často aj ozdobou miest, nech sú teda i s rečovej stránky ich dôstojnou ozdobou. Väčšie firmy reprezentujú náš štát v cudzine, nech ho teda reprezentujú dôstojne, nech svojou správnosťou vecnou i rečovou hlásajú a dokumentujú obchodnú vyspelosť nášho národa a tým potom aj duchovnú či kultúrnu jeho vyspelosť. A potom aby aj obchodný svet, a želali by sme si právom, aby práve on na prvom mieste dokumentoval nám prepotrebnú národnú disciplinovanosť, už aj preto, že sme zvyknutí, celkom oprávnene, hovoriť o potrebe vrodenej či prirodzenej disciplinovanosti obchodníkov ako o *conditio sine qua non*.

Dostačí len nakuknúť do inzertnej časti citovanej publikácie HDG, a nedisciplinovanosť, nejednotnosť, vecná i rečová, rozháranosť a hriešna povrchnosť v označovaní firiem priam až kričí skoro z každého inzerátu. A toto zlo treba odstrániť najmä teraz, keď pri arizovaní väčšina firiem obchodných a iných vôbec prejde do kresťanských a slovenských rúk a takto sa teda úplne premení i navonok.

Firmy delíme na osobné a vecné (alebo predmetné či neosobné) a osobné zasa alebo na firmy jednotlivcov, ak je majiteľ jednotlivec, alebo na firmy spoločníkov, ak sú majitelia aspoň dvaja, alebo ak ich je viac. Nápis na firemných tabuliach majú byť písané s veľkými nespájanými písmenami (ako v tlačí) a za menom majiteľa pri vecnej a za menom pri firme vecnej nesmie byť bodka. Bodka sa kladie len za skráteným slovom. Čiarky sa smú robiť len vtedy, ak sa vyratúvajú predmety obchodovania (tovar). Čiarky i bodky sa môžu klásať, ak ide o inzerát na letáčiku alebo v novinách, v kine, ale aj tu pôsobivejšie účinkuje verné podanie textu firemnej tabule, teda bez bodky a bez čiarok.

Vzory firiem

I. *obchodných* v užšom smysle slova; sú to:

a) *firmy osobné*:

1. firma jednotlivca:

ONDREJ MEŠTAN
OBCHOD S ROZLIČNÝM TOVAROM

2. firma spoločníkov a)

JÁN SLIVKA A SYN
VELKOOBCHOD S VÍNOM, PIVOM A LIEHOVÝMI NÁPOJMI

firma spoločníkov β)

BRATIA P. A O. HRIVNÁK
KOLONIÁL DELIKATES

firma spoločníkov γ)

MALIAK A TRŇNIK
ŽELEZO VÁPNO CEMENT

b) *firmy vecné* a)

BUDÚCNOSŤ
PREDAJŇA Č. 1.

firmy vecné β)

STABIL
VELKOOBCHOD S OCELOU A ŽELEZOM

II. *firiem remeselníkov* a ostatných živostníkov:

a) *firmy osobné*:

1. firma jednotlivca:

KAROL SMELÝ
OBUVNIK

2. firma spoločníkov a)

JÁN SOPÚCH A SPOL.
AUTODOPRAVA AUTOOPRAVŇA

firma spoločníkov β)

BRATIA MRVIAKOVCI
ZASIELATELSTVO

b) *firmy vecné:*

LALIA
KVETINÁRSTVO

III. *firiem bánk, podnikov, závodov a tovární:*

a) *firmy osobné:*

1. firma jednotlivca a)

JÁN BOHÁČ
BANKOVÝ DOM
PREDAJŇA TRIEDNEJ LOTERIE

firma jednotlivca β)

MICHAL PAZÚR
CHEMICKÝ ZÁVOD

2. firma spoločníkov:

KRIVOŠ A MACKO
TOVÁREŇ NA BIELIZEN
ZVOLEN

b) *firmy vecné: a)*

TATRA BANKA
FILIÁLKA V PREŠOVE

firmy vecné β)

CUPRUM ÚČ. SPOL.
ZÁVOD NA SPRACOVANIE MEDI
KROMPACHY

firmy vecné γ)

FATRA
TOVÁREŇ NA NÁBYTOK Z OHÝBANÉHO DREVA
TURČ. SV. MARTIN

(Pokračovanie.)

Anton Jánošík.

TVARY A KVANTITA SLOŽENÍN SLOVESA ÍŠŤ.

(Pokračovanie.)

Tak isto analogické formy, ako boli v prítomnom čase, sú aj v rozkazovacom spôsobe, veď prítomný čas a rozkazovací spôsob sa tvoria z jedného kmeňa. Podľa materských foriem: *pridi-prid, pridíme-pridíme, pridíte-pridíte*, kde je tiež náležité *i*, ako v prézense, analogicky vznikly imperatívy ostatných složenín s predponou, zakončenou na spoluhlásku:

nad-: *nadidi-nadid, nadidíme-nadidíme, nadidíte-nadidíte*;
ob-: *obidi-obid, obidíme-obidíme, obidíte-obidíte*;
od-: *odidi-odid, odidíme-odidíme, odidíte-odidíte*;
pod-: *podidi-podid, podidíme-podidíme, podidíte-podidíte*;
pred-: *predidi-predid, predidíme-predidíme, predidíte-predidíte*;
roz-: *rozidi-rozid(sa), rozidíme-rozidíme, rozidíte-rozidíte* atď.

Tieto analogické formy imperatívu žijú tiež len v strednom nárečí, ako aj analogické formy prítomného času; v západnom a východnom sú etymologické, prvočné s vokalizovaným *ɤ* > *e*: *nadɤ+idi* > *nadeidi-nadejidi* > *nadejdi*, na západe zas s dlhou kvantitou: *nadejdi, nadejdíme, nadejdíte*, podobne *obejdi...*, *predejdi...* atď. Znak rozkazovacieho spôsobu *i* sa zachováva vo všetkých složeninách západoslovenských foriem; stredoslovenské analogické formy sú zväčša bez *i*.

Aj tu pri rozkazovacom spôsobe byly by etymologické stredoslovenské formy **nadojdi, *obojdi, *predojdi...* atď. I tuňá ako výnimka je jediná etymologická forma *vojdi* (z *vɤ+idi* >

vo+jidi > vojdi). U Stanislava vojť, vojďme, vojťe (346). V oravskom nárečí: *vójď*... (Zem. Dedina). Tlačený doklad s dlhou kvantitou: *vójď* (Súp. II, 167).

Pri složeninách slovesa *ísť* prítomníkový kmeň sa uplatňuje aj v tvaroch prídavia minulého trpného, ktoré sa vždy tvoria pri ostatných slovesách z neurčítkového kmeňa. V stredoslovenskom nárečí a spisovnej reči sú ďalej analogické formy: *nadiđený, obideňý, odideňý* ap. Z predpokladaných etymologických foriem (**nadojdený, *predojdený*... atď.) možno uviesť *zojdeni*: *Ludja naň hladja dokola zojďeni* (J. Král. Neznáme básne 166). V západnom nárečí sú etymologické formy: *nadéjdeni, obéjdeni, odéjdeni* ap.

Analogické formy máme aj pri *l*-ovom prídaví, kde podobne bol pre ne východiskom etymologický materský tvar složeniny: *prišiel* (< *pri+šiel*), *prišla, prišlo*. Podľa neho vznikol tvar *nadišiel, obišiel, odišiel, podišiel, predišiel, rozišiel* (sa) atď. Etymologické formy v stredoslovenskom nárečí pri zmene *ɤ > o* mali by byť: **nadošiel* (< *nadɤ+šiel*), **obošiel, *odošiel* ap., ako je v prípade *vošiel* (< *vɤ+šiel*). (Forma *predošlý* je poslovenčený český tvar *preděšlý*.) Etymologické formy sú vo východoslovenskom nárečí, ale so zmenou *ɤ > e* v predpone složeniny: *nadešel, obešel, odešel*... atď. V západnom nárečí ešte aj v *l*-ovom prídaví sú analogicky tvorené složeniny podľa prítomného času, rozkazovacieho spôsobu a prídavia mín. trpného; pravda, ide tu o analogiu prvej časti složenín, lebo druhá časť je od iného koreňa (*šɤdlɤ*): *nadéjšoy, obéjšoy, odéjšoy, predéjšoy, rozéjšoy* (sa) atď.

Všetkým spisovným (analogickým) formám složenín *l*-ového prídavia je spoločný tvar: *išiel*, nárečovým (etymologickým) zas *šiel*. Z tohto je zřejmé, že samohláska *i* nedostala sa do tvaru *šiel* z prítomného času základného slovesa *idem, ideš*..., ako by sme sa mohli domnievať⁹, lež z analogických foriem *l*-ového prídavia týchto složenín; tvar *išiel* je sám osebe analogický, čo veľmi dobre vidno, ak ho oddelíme od predpón analogických složenín a prirovnáme k materskej forme *prišiel: obišiel, odišiel, rozišiel* (sa) atď. a *prišiel*. Teda forma *šiel* (zo *šɤdlɤ*) je etymologická oproti *išiel*. V stredo-

⁹ Predošlá poznámka (8) patrí sem. Stala sa mýľka. Zamenená nóta: jazykový odbor MS navrhoval tvary s dlhou kvantitou: *vójdeš, vójdem*... *vójdu*.

slovenských nárečiach nachádzame popri sebe obidvoje, na západe len analogické: *išiel*. Z nich v literárnej reči dáva sa prednosť analogickej forme *išiel*; je rozšírenejšia od tamtej a aj dobre zapadá do systému ostatných analogických foriem tohto prídavia, užívaných v spisovnej reči.

Zpomedzi všetkých tvarov odchodne od predošlých Pravidiel bola urobená zmena v prítomnom čase složeniny *prísť*. Nové Pravidlá slovenského pravopisu správne boli zaviedly z dvoch spôsobov písania prítomného času tvary: *prídem, prídeš... prídu*, ako to bola odporúčala SR. V strednom nárečí mali také pevné postavenie a taký veľký vplyv, že sa podľa nich poutváraly analogické formy všetkých složenín slovesa *ísť*, s predponami zakončenými na spoluhlásku. Zato nebolo by ani dôsledné, aby sa ináč písaly materské formy: *prídem, prídeš... prídu* a zas ináč analogické: *obídem, odídem, predídem...* atď. Synchronicky všetky tvoria jeden komplex oproti druhej skupine složenín toho istého slovesa *ísť* s predponami, zakončenými na samohlásku. Takto pri týchto složeninách sú dva typy. I. typ tvoria tie, ktorých predpony sú teraz zakončené na spoluhlásku, pôvodne na *v*, II. typ zas všetky ostatné s predponou zakončenou na samohlásku, napr.: *do+ídem-do+jídem* (> *dôjdem*), *na+ídem-na+jídem* (> *nájdem*), *po+ídem-po+jídem* (> *pôjdem*) atď.

Pri složeninách II. typu prichodí všimnúť si najmä kvantitatívnu stránku prvej ich časti, nakoľko kvantita nebola ešte dôkladne ujasnená a ani ešte teraz v spisovnej reči nekladíme dlhú kvantitu všade dôsledne tam, kde sa podľa výslovnosti a systému pýta. V 1. vydaní Pravidiel slov. pravopisu (z r. 1931) uznávaná bola dlhá kvantita len pri složenine *pôjdem, pôjdeš... pôjdu*, pravda, len zato, že zodpovedala českým formám *půjdu, půjdeš...* Vplyvom češtiny pri ostatných složeninách udržiavala sa krátka kvantita v spisovnej reči donedávna, hoci v nárečiach bývala pri nich dlhá a taká kde-tu prenikala aj do literárneho jazyka¹⁰; najčastejšie ju vídaj pri *dôjdem, dôjdeš... dôjdu*, menej pri *zájdem, zájdeš... zájdu, nájdem, nájdeš... nájdu*. Podľa akejtakej tradície dlhú kvantitu týchto slov uzákonnily aj nové

¹⁰ Tvary *dôjdem...* sú častejšie, menej časté *nájdem...* *zájdem...* napríklad Tajovský: *zájda* (Smutné náty vyd. 107, str. 9), Koreň: *nájde* (Ilustr. dej. slov. lit., 112) a inde.

Pravidlá slovenského pravopisu. Dlhá kvantita pri složených ujdem..., vyidem nebola uznaná v spisovných tvaroch.

Najprv si ujasníme dlhú kvantitu pri starom spisovnom *pôjdem*... a novšom *dôjdem*... Aj tu ná možno predpokladať taký istý vývoj, vznik dlhej kvantity ako pri etymologických západoslovenských formách: *odéjdem, obéjdem* atď. Podobne i pri nich medzi plnou samohláskou *i-* základného slovesa *idem, ideš*... *idú* a samohláskou *-o* predpony *po-*, do vzniklo hiátové *-j-*, aby sa vyplnila medzera, hiát medzi nimi; takto: **po+idem, *do+idem*, s hiátom *po+jidem, do+jidem* celkom tak, ako sme videli pri složenine *pri+idem, pri+jidem*, z čoho sťahovaním *iji > i* je *pridem*. Lenže pri *pôjdem, dôjdem* nebolo také sťahovanie ľahké, keďže nie sú jednaké obidve samohlásky. Pravda, aj tu ná predpona *po-*, *do-* stratila funkciu predpony a stala sa homogennou časťou celého slovesa, podobne ako pri slovese *pridem*. Takto hlavný prízvuk so slabiky *ji-* základného slovesa (*i*)*idem, (i)ideš*... (*i*)*idú* prešiel na predložku *po-*, *do-*, pričom sa kvantitatívne oslabila korenná hláska *i* v slabike *ji (poj(i)dem)* a potom zanikla. Tým, že sa tvar zmenšil o jednu slabiku, vysvetlíme aj kvantitatívne predĺženie na predpone; ide tu o vynáhradu za stratenú slabiku: *po(ji)dem > pôjdem-pôjdem, do(ji)dem > dôjdem-dôjdem*. — Ten istý vývoj a také dlhé kvantity sú aj pri ostatných širokých samohláskach (*a, u*) v predpone:

na-: *nájdem, nájdeš, nájdeš, nájde, nájdemo*... *nájdu*;
za-: *zájdem, zájdeš, zájde, zájdeme*... *zájdu*;
u-: *újdem, újdeš, újde, újdeme*... *újdu*. (Pokračovanie.)

Eugen Pauliny:

VÝBER Z DETVLIANSKYCH SLOVIES.

<i>banovať, teraz už aj banujeme, keď je po nečase</i> (Kriváň);	<i>a tí sa ňebi, tí bitkoš</i> (Stožok);
<i>báť sa, ponedaj židicki, že sa sveta ničoho náboji</i> (Dervň), <i>ňeboj sa, nič sa tí nesťane</i> (Stožok), <i>ke_ca to človeg boji len preťahovať</i> (Stožok);	<i>do hrnčeka bije vajcia</i> (Detva);
<i>behať: behaj po dochturoch</i> (Kriváň);	<i>blúdiť, táto pila večmej blúdi</i> (Stožok);
<i>bežať: bežani celim dropkom bežali domoj</i> (Detva);	<i>bodaj, bodaj aj z dafma prašivima</i> (Stožok), <i>bodaj ih_Buch pobij</i> (Klokoč);
<i>bif, tristo bohoy váz bij</i> (Kalinka),	<i>boleť, to je iba na hlavu bošnja</i> (Kriváň);
	<i>brbovať, brboce len tu rač</i> (Korytárky);

brechať, breše, hreši, ke_ca nahnevá (Stožok);
 búrať, takýto sa búralo ako ten stolčok, je suchá zem ohromne (Stožok);
 cjepkaf, manko, tje kurafa cjepkaju (Detva);
 čahuf, ako vidaej Rinaldo, že on čahá jemu na život, tag ho ofstreliu (Stožok);
 čakávať, ja som boju tjež na jedniho čakávať, so_mu boju poštrkou, žebi tam nepasoť (Stožok);
 čudiť, ohovárať: oj či čuďi jede_na druhého (Detva);
 čuvať, počuf: potom nebolo čuvať o ňom (Stožok);
 daríť sa, jemu sa to šecko dobre darilo (Stožok);
 darúvať, tag im otpúšťať dvacať šest, že im darúva, ten žebi mu tú največu dať (Stožok);
 dávať, pjať dávaťi naňho pozor, že čo bude robiť (Detva), ale Marťin mjoť, Marťin, kedí ti už ten rozum mať budeš, že sa na takje pletki dávaš (Detva);
 dečkošif, mládenčif;
 dobehať sa, tak som sa dobehať za ňim (Kalinka);
 dobiť, tje koňe hu tag dobiť, že tá žena s toho umrela (Detva);
 dochodíť, voláko nedochodja peňjaze (Klokoč) (niet peňazí);
 dokezovať, eše sa tofo na teba dokezuje (Stožok);
 doprávať sa, dohovárať sa: vidaej šecke starje babi, čo vedeli porábat, ako sa doprávaťi za oľfárom (Detva);
 domáhať sa, ale on sa ten dnu a dnu domáhať (Detva);
 dolomif sa, pochrámať sa: ve_ca on dolomiu na vela mestoch (Detva);
 dopifať sa, tak sa už dopifam, že čo a ako (Kriváň);
 dorazif, zabime ho, už ho dorazme a tu ho zahádžme (Stožok);

dofasiť, za hrťan ho dofasiť (Stožok), viď fasiť sa;
 doľisnuť sa, muche sa šade doľisnu (Stožok);
 doľartovať, ja bi boju spod medzi doľartovať, ale žena sa bála (Stožok);
 dozrieť, aj zbadať: sľijka, to sa nedá zest, kim to nedozrie (Mangutovo), keď voláku vraždu spáchať a volá kto ho dozreť, žebi mu parsún poznaj... (Stožok);
 dozvedaf sa, dozvedá sa, že da je ten dom, čo to tag máfa v ňom (Detva);
 drhnuf, sadľjak, to je taki ako ofrak, vždi drhne a nič_ňema (Kalinka);
 drviť, drviť skála (Stožok);
 držať sa, (v) každej cimre sa držať inakšá grupa (Kriváň), kačke mi ňedržime (Lieskovec);
 duľovať, hľadať;
 duť, to vetri veľkje duju, nerastje nič (Detva);
 fularať, hrať na fujaru;
 glujchať, rovnať: to misí glajchať, abi to nepokaziť (Detva), tím kružilkom si kveti glujcháme (Stožok);
 gibať, ťažko kopať: fakifo sa to gibe poť dna (Klokoč);
 hartovať, voláko ih už misja hartovať (Kalinka);
 hečať, jačať: čo heči? (Stožok);
 hľadať, žandari hľadať po tom sfaveni (Stožok);
 hlúpiť, chodja rečnici, chodja, sved hlúpija (Stožok);
 hľušif, veď bi hu ja boju hľušiu, čobi (= keby) prasce ňemala (Detva);
 hodif sa, sa kúkolu vela hodilo do nej (do pšenice) (Stožok);
 hrať sa, uš sa budeme tje kurťi hrať (Detva);
 hrdif sa, pyšif sa;
 hibať, utekať: no, ti hibať (Stožok);
 chlipkať, chlipkať: už mi aj oči chlipkaju (Stožok);
 chodif, žobrať: Matúz Miškoju, ten

uš pomedzi ľudí chodí (Podkr. lazy);
 chovať, takího darebáka chovajú f koňci (Stožok), sami sa chovajú a zo sta maju len desaťinu (Stožok);
 chítif sa, ešte hádam tento tíždeň sovi sa chítíme do krumpfoŕ (Kriváň), jedni vravia, že sovi chítja robotu fejto jeseňi (Kriváň), ale ako vektor duŕ, na jedního zahodilo plameň a chítif sa mu hábi (Detva);
 ísf, doz dobre robota išla (Stožok), išoŕ som takoŕ stranovoŕ ulicoŕ (Stožok), aňi robota mi robofoŕ ňešla (Kriváň), a z mladim čo? Ide sa žeňif? (Stožok), nám z Āncoŕ veru lepšje išlo (Stožok), behom hádam ide (Stožok), iden sa predat (Hriňová), po tri raná išla veľká búrka (Detva), o hambu tu ide (Klokoč), to bi miseŕ biď mládeňec, čobi som za ňeho išla (Lukovo), nag má akú takú ranu na ceckoch, nuž ide zabiť (Lukovo);
 jednat, tam sa mohoŕ ňejednat (Stožok);
 jesf, som z vela peci chleba jej (Kriváň);
 kašjackat, chorľavief: ale kašjacka dlho (Detva);
 kašif, to je mešička, čo sa kašif izba (Detva), humno kašime, fam treba vela vodi (Stožok);
 kláif sa, ňebude to dobre, kim sa takto bude svef kláif (Stožok);
 kmofraf sa, kmofrafi zme sa (Zv. Slatina);
 koňovat, tvrdo robiť: načo vraj tam koňovat pánovi (Kriváň);
 košťovat, mňa to košťovalo do jedenc fific korún tje djoŕki, ten vidaj (Kriváň), špitál vela košťuje (Podkriváň);
 krájfaf, krájajfe si chleba (Kalinka);
 lá, pořom uš, lá, ňevjam, ako to višlo po fristo korún (Kriváň), mi máme tieš priateľoŕ tam, lá...

lá...tuto braňanci (Kriváň), len ľadže zubámi zažgripaŕ (Kriváň), robota, ľadže, veľká (Kriváň), ale ten vjeťor, aký sa ľula rozduŕ (Detva);
 ľpnuf, to tag ľpnie ako špi (Stožok);
 lolofaf, lolofaŕ maďarski (Kriváň);
 misef, obedz misi platiť na takího lotra (Stožok);
 mrašif, hodif: som tam mrašifŕ tehlu (Stožok);
 nadrjapaf, tam mládzf ešte nadrjapu (Stožok);
 nahofovaf, nahofujfe mi šez vajec (Detva);
 nakafovaf sa, narobi sa človek, nakatuje (Kalinka);
 nakrjafnaf, mierne napomenúť: to zme aj mi nakrjaffi (Kriváň);
 napif, sinku, kelko máfe napitŕo (Stožok);
 narobif, to nám pridef dať a skaza vje, ako to narobiffi (Kalinka);
 nastaf, ňechvál mešjac, keď nastane, ale keď dolu zide (Stožok);
 natchodif, iba keď žandári začať natchodif (Korytárky);
 nazeraf, a vi čo tu nazeráfe (D. Huta);
 nurať, hľadať: po staveňi nurať f slame (Kalinka);
 obháňaf, strážiť: odvjezoŕ ho k vinčurovi, čo viňicu obháňaj (Stožok);
 obisť, nuž ale ako vravim, čelaf náz je ňje veľká a takito si to obide (Kriváň);
 obracaf, prvej največif zboŕňikov obracafi na žandároŕ (Stožok);
 odbakaf, na ľahko odpravif: foho odbakaju takího človeka (Stožok);
 odhadzovaf sa, svef sa bude odhadzovaf o ľeba (Stožok);
 odhodif sa, ja sa tag obzrem, voľakto sa reku od obľoku odhodif (Stožok);
 okroťnaf, pořom chľab tag okroťoŕ (Korytárky); (Pokračovanie.)

TROCHU REHABILITÁCIE.

Pravotár.

V pravopísnom slovníku slovo „pravotár“ je pod hviezdičkou, čo značí, že je vraj nesprávne.

Pobavme sa trochu pri tomto „nesprávnom“ slove a pritom ustálme i dôvody, ktoré podvracajú chybnú mienku pravopísneho slovníka.

Príponou *-ár* odvodzujú sa mená zamestnania a povolania, ako napríklad ryba — rybár, hviezda — hvezdár, banka — bankár, liek — lekár atď. Na tento spôsob utvorené bolo i slovo *pravotár* od slova *pravota*.

Slovo *pravota* je podľa pravopísneho slovníka dobré, a keďže je dobré, tak ho ani prípona *-ár* nemôže znehodnotiť, ako ho vskutku ani neznehodnocuje, keďže *pravotár* je správne tvorené podľa ostatných denominatív na *-ár* a podobne veľmi vhodne a výstižne označuje zamestnanie ľudí patričného odvetvia, ktorí majú čo do činenia s *pravotou*.

Náramná chúlitosť pravopísneho slovníka je tým zarážajúcejšia a neoprávnennejšia, že v danom prípade nejde o nejaký novotvar dneška, ale o slovo už od dávnejších čias zaužívané.

V rodičovskom dome nikdy som nepočul hovoriť o advokátoch, ale len o pravotároch a — fiškáloch. Širšia slovenská verejnosť poznala len názov „fiškál“. Ináč pravotármi boli dobrí slovenskí národovci a fiškálmi maďaróni a Židia.

Neskoršie sám som sa dostal do pravotárskej kancelárie, kde sme v styku so slovenskými kolegami nikdy nepoužili názov „advokát“, ale vždy len a len „pravotár“. I naše stenoové tabuľky označovali nás všade ako *pravotárov*, v čom bolo zahrnuté hrdé povedomie toho, že nie sme z krkavčieho krdla našich odrodenejších politických protivníkov, ktorí boli do jedného „advokátmi“.

V T. Sv. Martine zo starších slovenských pravotárov žijú už len dvaja a — rozumie sa — podľa svojich tabuliek sú ešte i dnes „pravotármi“. Jeden z nich bol predsedom a druhý tajomníkom Advokátskej komory.

Odkiaľ teda tá čudná averzia proti slovu *pravotár*?

Ja myslím, že toto slovo len z mýlky upadlo do nemilosti pravopisného slovníka, lebo je oveľa lepšie utvorené než mnohé iné slová, nad ktorými pravopisný slovník nezlomil palicu. Uvážiť treba i to, že toto slovo má takú historickú minulosť za sebou, akú nemá azda ani jedno iné slovenské slovo v súvisi s bývalým maďarsko-politickým režimom. Maďarský šovinizmus necítil toľko nenávisť ani k jednému verejnemu nápisu ako práve k tabuľke slovenských nacionalistov s tým anatemizovaným „pravotárom“. Len takéto tabuľky rozbíjali a zamazávali naši niekdajší národní neprajníci.

Za českého režimu politici a rečovní jednotári krivým okom hľadeli na slovo *pravotár*, vetriac v ňom národný separatizmus.

České univerzity a českí sudcovia na Slovensku pridžžali sa všade a vo všetkom českých termínov, a tak — rozumie sa — ani slovo *pravotár* nemohli ponechať v tej peknej pozícii, ktorú zaujímalo pred prevratom v slovenskej terminológii a v obyčajnom hovore. České univerzity a českí sudcovia pohodlne a bez teoretických debát s povýšenou istotou tísli u nás do praxe svoje domáce termíny a svoje rečové záľuby podľa zásady, že medzi českým a slovenským termínom nemá byť znateľnejšej odchýlky.

Takto stihlo úradné a „vedecké“ exkomunikovanie zo slovenčiny a z právnického slovníka i vžitú slovo *pravotár*. Naša mladšia právnická generácia na českých univerzitách a pri súdoch už ani nepociťovala, že sa deje krivda jej materinskej reči, keď sa vyhadzujú z nej dobré slová pre ideologický vynález národnej jednoty. Značná časť tejto mladšej generácie iste nemá dostatočného smyslu, pochopenia a piety pre rečové zvláštnosti a finesy slovenskej právnej terminologic. Po prevrate slovo *pravotár* len preto bolo doráňané na svojej životnej púti, že bolo slovenské.

A teraz prizrime sa zblízka aj na to favorizované slovo „advokát“.

Názvoslovía len vtedy sa uspokojujú s cudzím slovom, keď nieto domáceho slova. alebo keď navrhnutý domáci novotvar nevyhovuje.

„Advokát“ je slovo cudzie. Starí Rimania, keď potrebovali právneho odborníka, tak si ho *privolali*. Odtiaľ pochodí slovo *advocatus* = *privolaný*. V rímskom názvosloví je toto slovo domáceho pôvodu a úplne zodpovedá duchu rímskeho práva i vývojovej línii rímskeho právneho názvoslovia. Že proti tomuto slovu s hľadiska rímskej právnej terminologie nielo námielok, je zrejmé, a len to dosť nechápem, prečo by mali byť i naši slovenskí právni odborníci a poradcovia „*privolanými*“ podľa rímskej terminologie, keď vývoj našej právnej terminologie spočíva na cele iných skutočnostiach než vývoj rímskej terminologie a keď slovo „*advocatus*“ neznačí v našej reči nič zvlášť vtipného alebo charakteristického.

Neviem, ako by sa to páčilo slovenským pravotárom, keby napísali o nich, že ako *privolaní* povedali pádne obranné reči, alebo že sú členmi „*komory privolaných*“. Azda niektorí budú namietaať, že veď v takýchto prípadoch právnické termíny nemožno doslovne prekladať (a veď ich na praktické použitie nikto ani neprekladá) a že medzinárodné názvy majú mať prednosť pred názvami domácimi, lebo že nás spájajú s veľkým svetom. Nuž tieto námielky sú slabé a nezasluhujú si ani povšimnutia.

Slovo *pravotár* patrí v slovenčine medzi vžitú slová, a preto každý pokus o jeho diskvalifikovanie v právnej terminologii a o jeho vytvorenie zo slovenského všeobecného slovníka stroskoce sa ako každé iné rečové násilníctvo. Keby však doba nevďačníkov predsa len uložila toto slovo do márnice mŕtvych, ja ani vtedy neobanoval by som, že som mu venoval tento krátke nekrolog, týchto niekoľko úprimných a záslužných slov na rozlúčku, lebo veď viažu ma k nemu mnohé rozpomienky, slasti i strasti z čias, keď *pravotárska* vizitka mala taký zvučný národný význam.

Od redakcie.

Výklady pekne podané. Lenže vec nie je taká prostá, jasná, ako ju článok predstavuje.

Slovo *právo* majú všetky slovanské jazyky; s podstatným menom (*právo*) ide i prídavné, *právny*, a príponou *-ota* z prídavného mena dostane sa i *pravota*. Ako *drahý-drahota*, *dobry-dobrota*, *čistý-čistota*, *nahý-nahota*, *nemý-nemota*, *ostrý-ostrota* ap., tak ide *pravý-pravota*. Prídavných mien takýchto je až hojnosť a od nich príponou *-ota* natvorených slov tiež hodne. Ale od nich, od slov z prídavného mena príponou *-ota* tvorených, tu nejde sa ďalej, k prípone *-ota* *nej*

prípomy sa už nevešia, teda ani prípony -ár. Slova pôvodného, ktoré ešte príponou -ár, ako *pravota-tár*, bolo by sa utvorilo, v slovenčine nielo. (Drahotár? Dobrotár?)

V Slovanstve i veľké národy, Rusi a Poliaci, majú len advokats, advokatsvo—adwokat, adwokactwo, (I *pravota* im je nie *proces*.) U nás slovo *pravotár* v 1860-tych rokoch bolo tvorbou dr. Michala Mudroňa, ale prepadlo veľmi skoro a obnoviť ho sotva sa podarí.

L I T E R A T Ú R A.

Michal Koperdan: *Porovnávacía gramatika východoslovenského nárečia*. Príručka pre učiteľov. Vydala Matica slovenská 1940, str. 48.

V Matici slovenskej v tieto dni vyšla dobrá príručka pre praktické poznanie východnej slovenčiny, ktorú napísal *Michal Koperdan*, riad. meštianskej školy. Časová knižka! Hodna je, aby si jej všimli nielen východní Slováci, ale aj Slováci ostatného Slovenska, najmä učítelia a profesori. Na takú či podobnú prácu slovenská lingvistika už dlho čakala. Je cenným príspevkom k štúdiu našich dialektov. Prináša niektoré poznatky aj pre teoretickú časť lingvistiky, napríklad rozdiel medzi stredoslovenským a východoslovenským č čo do mäkkosti. Ale aj s inej stránky treba hodnotiť túto príručku ako knižku časovú a prepotrebnú.

Úvodom k jej poznaniu načím hodiť aj niekoľko myšlienok iných, nielen odborne jazykových.

Palica má dva konce. A takéto konce má aj celá jazyková oblasť slovenčiny. Zavše treba sa tešiť z jej premnohých ostrovov a výbežkov, zavše úzkostlivo bedliť nad jej roztečenosťou. Krajové osobitosti rečové sú večnými prameňmi jazykovej kultúry slovenskej a nových jazykových potrieb. Načiera z nich básnik a spisovateľ, keď hľadá priliehavý výraz na svoje predstavy. Načiera vedec, keď potrebuje nové slovo, a nadovšetko teší sa lingvista, že môže nájsť v domácich zásobách výraz, ktorý od neho žiadajú. Takýto je dobrý koniec aj toho bohatstva, ktoré skrýva v sebe dialekt východoslovenský.

Ale vážnejší je ten koniec druhý. Na myslí máme skutočnosť, že jazyk už oddávna nie je len zjavom kultúrnym, dorozumievacím prostriedkom, ale je rozhodujúcim faktorom sociálnym, sociologickým a politickým. Na vedomí spoločného jazyka spočíva celá sféra životných záujmov národa, jazykom predovšetkým je determinovaný súhrn životných práv duchovných aj hmotných, ako ich hlása od času hnutie nacionalistické. Ani v jednom národe jazyk netvoril takú markantnú dominantu národnej a štátnej svojbytnosti ako práve u nás. Pravdu tú netreba viac osvetľovať. Ale jedno treba si naozaj dobre všimnúť.

Vývoj slovenského nacionalizmu nie je ani zďaleka na konci. V národnom živote slovenskom je ešte dosť snáh excentrických. Šarapatí tu napríklad škodlivý lokálpatriotizmus. Slováci radi sa pretiekajú v sláve a prednostiach svojho mesta a kraja, honosne uka-

zujúc svoje osobitosti geografické, historické, hospodárske, kultúrne a všelijaké. Radi hovoríme o sebe — nielen ľud, ale aj inteligenti —, že sme Liptáci, Oravci, Pohronci, Spišiáci, západniari a pod. Povieme, hádame, že toto sú separatistické sklony skôr žartovné ako vážne. Ale nemožno len takto posudzovať lokálpatriotizmus východniarsky. Prečo?

Len celkom nakrátko poukazujem na význačné okolnosti, ktoré tu vážne rušia a hatia vývoj k ozajstnej národnej jednote slovenskej. Letným pohľadom do minulosti zbadáme, že východné Slovensko, i keď nepochybne od nepamäti vývinom svojho stavu druží sa k ostatnému národnému celku, jednako celkom s ním nesplyva. V dnešnom pozorovaní treba si všimnúť svojrázu, spôsobu života, mentality tých krajov — a nadovšetko reči. Východoslovenský dialekt — z príčin najrozmanitejších — má niektoré prechodné spoločné znaky so susednými jazykmi a zato v lingvistickom svete stal sa problematickým, ku ktorému jazyku patrí. Bijú sa oň, pravda, z príčin politických, Poliaci aj Rusíni. Závažná okolnosť je, že východnej slovenčiny sa užívalo aj za spisovný jazyk. „Šarištinou“ písalo sa aj vtedy, keď stredná slovenčina už definitívne bola kodifikovaná ako spisovný jazyk všetkých Slovákov. Takéto momenty mali by patriť do minulosti. Ale nepatria! Stará sa o to nepriateľská propaganda. Utíchla propaganda poľská, ale neutíchla rusínska, a priam zúri propaganda maďarská. Peštianske rádio neprestáva húšť východným Slovákom, že oni sú „Slovjaci“, čiže osobitný národ, k čomu zákerne využíva práve tradície a svojrázu východoslovenského dialektu. Ako sa tá propaganda rozbesnela, ukazuje najlepšie to, že do slovenských škôl na odtrhnutom území vých. Slovenska zavádzajú ako vyučovaciu reč „šarištinu“. V domácom živote východoslovenskom nájde sa dosť takých, ktorí túto záškodnícku propagandu podporujú.

Tu som teda na tom druhom konci dialektu. Z krátkeho náčrtu, tuším, dobre vidno, že množstvo dialektov značí množstvo trhlín v národnej jednote slovenskej a že najväznejšia trhlina je na východe. Tu dialekt povážlivo vymkol sa zo svojej sféry čisto jazykovej a deštruktívne zasahuje do pospolitého života slovenského. Treba teda venovať jazykovým pomerom na východnom Slovensku (a vôbec mnohým páličivým tamojším problémom) pozornosť rozhodne väčšiu, ako im venujeme doteraz. Nemožno ani jednému Slovákovi dívať sa na východné Slovensko s vysokého koňa a uspokojiť sa poznatkami, aké máme prípadne o polárnych krajoch. Stretol som sa s premnohými Slovákmí, ktorí náš východ vedeli odbaviť hlúpu poznámkou: *Ta to tam hutoraci byvaju!* Ale na druhej strane aj východní Slováci musia sa teplejšie primknúť k národnej jednote slovenskej, dbať predovšetkým na správnu kultúru spisovného jazyka. Nemožný je dnešný stav — toto hovorím ako východniar! —, že z našich škôl na východe vychádzajú aj maturanti, ktorí si neosvojili dostatočne spisovný jazyk. Nemajú správnu výslovnosť, niektoré hlásky ani nevedia vysloviť, nepoznajú dostatočne slovník, nedbajú na barbarizmy a pod.

Nadhodil som tu otázky omnoho širšie, ako ich rieši stručná Koperdanova Porovnávacia gramatika východoslovenského nárečia. Isté je, že tu treba väčšie vedecké diela, či už pre kladnú alebo zápornú stránku tohto dialektu, a treba zmobilizovať aj iné sily, ako ich môže mať kniha. Toho si je autor práce sám veľmi dobre vedomý a so svojou porovnávacou gramatikou nemá iných aspirácií, len aby pomocnou príručkou prispel k lepšiemu vyučovaniu slovenčiny na východnom Slovensku, najmä na Spiši.

Takéto poslanie táto knižka veľmi dobre môže splniť. Autor zaoberá sa v nej všetkými podstatnými hláskoslovnými, tvaroslovnými, kmeňoslovnými a čiastočne aj lexikálnymi odchýlkami vých. slovenčiny od spisovného jazyka. Dôrazne upozorňuje na formy dialektické a spisovné. Splňuje takto základnú požiadavku vyučovania slovenčiny, aby sa v ňom využil každý zjav z nárečia, ktorý podporuje spisovné formy, a každý, ktorý je im na škodu. Všeobecný názor učiteľov a profesorov býva taký, že vo vých. slovenčine ťažko čo nájsť za základ vyučovania spis. jazyka. Príkladom uvádzam, že dobre je východoslov. žiaka upozorniť, aby hlásku *ʔ* aj spisovne všade tak vyslovoval ako vo svojom dialekte; že podľa pravidiel: *si, zi = sy, zy, ši, ži = si, zi* bezpečne bude vedieť, kde písať *i, y* po *s, z*; aby nenahrádzal všade dial. *c* za spis. *ʔ* (môže takto vzniknúť aj veta: *Koťúr sedí na peťu!* a pod.). Praktickú potrebu pri vyučovaní slovenčiny má autor stále na mysli, preto nikde sa nepúšťa do dlhých výkladov jednotlivých dialektických zjavov. Nerozoberá ich do detailov, nepodáva ich vznik, nestanovuje zákony, ktorými sa spravujú, slovom, nieto tu nič prísne vedeckého, čo by nám hlbšie zdôvodnilo množstvo dialektických osobitností. Ale pri tom všetkom táto gramatika dobre poučí aj odborníka o rozsahu dialektických odchýlok východoslovenského nárečia, pre každého je dobrou odbornou informačnou knižkou.

Koperdanova gramatika má veľký význam výchovný. Práve to, že každý dialektický zjav opiera o slovenskú základnicu, zaháňa predstavy, že by východná slovenčina nebola výbežkom slovenským a mala sa deliť v čomsi s jazykovým vývojom poľským či rusínskym, či kdesi že treba predokladať samostatný vývoj. Toto vedomie rozhodne musí viazať východného Slováka k národnej jednote slovenskej, musí budiť v ňom cit spolupatričnosti všetkých Slovákov a drobiť všetky separatistické snahy, aké na východné Slovensko sa zanášajú. Takýto účinok musí mať táto knižka na všetkých Slovákov. Každému prináša dobré poučenie, že reč Slovákov, i keď je rozdobená na množstvo farbistých odtienkov, jednako len na celom území Slovenska je v podstate jedna — slovenská. Odporúčame preto túto knižku aj nevýchodniarom, nech si ju každý dobre poprečítuje, aby sa netrúsily tu a tam reči, že slovenský východ je čosi ako piate koleso na voze. Nech každý pozná, že aj rečove východ prináša do slovenskej kultúry práve taký podiel ako ktorákoľvek časť ostatného Slovenska! Nech pozná, že jedno sme od západu na východ!

Štefan Koperdan.

ROZLIČNOSTI.

cíp — Slovo *cíp* nepočuť z úst slovenského ľudu. V Pravidlách ho niet. Do Ledényiho Nomina anatomica dostalo sa iste len zo zvláštnej príčiny. Pozri NA 96 *cuspis* = *cíp*; NA 183 *cuspis* = 1. *hrot*; 2. *cíp*. V českých textoch je slovo *cíp* bežné. V Nikolauových českých zemepisných učebniciach možno čítať i výrazy, ako: v južnom *cípe* Afriky, v juho-východnom *cípe* Egejského mora a pod. Toto sú výrazy, použité s ohľadom na mapu na spôsob detský, ako keď žiačik povie pri mape, že napr. Ružomberok leží od Banskej Bystrice nahor. Podľa Jungmanna český roľník *cípom* menoval koniec oráčiny, vybiehajúci ako klin do ostatného poľa. Slovenskému roľníkovi bol a je takýto koniec oráčiny jednoducho klinom alebo cvikom oráčiny. Do spomenutej práce Ledényiho slovo *cíp* dostalo sa akiste z núdze, lebo v nej už latinské slovo *cuneus* je preložené ako *klin*, NA 130; ďalej *cornu* = *roh*, NA 10; *corniculum* = *rožok*, NA 181; *apex* = *hrot*, NA 10. Pritom bolo treba poslovenčiť ešte latinské slovo *cuspis*. Tu teda popri slovách *klin*, *roh*, *rožok*, *hrot* slovo *cíp* javilo sa ako potrebné. Lenže latinské slovo *cuspis* znamená vlastne *žihadlo*, *picháč* a v prenesenom smysle i *klinček*, *rožtek*, *koniec*, *konček*, takže máme dosť našských slov za české slovo *cíp*.

Srbské „vojvoda“ je nie „vojvodca“. — Nedávno vydala Matica slovenská Horský veniec, antologiu súčasnej srbskej beletrie od Jaroslava Malého. V knihe je i novela Grigorija Božoviča Zlate zo Slatiny (str. 177 a nasl.). V novele z macedónskeho prostredia vystupujú bulharskí i srbskí komiti a ich vodcov preklad dôsledne menuje „vojvodca“. Nevim, či je to chyba prekladateľa (Ondreja Vrbackého), alebo ju azda zavinił matičný korektor, ale chyba zostáva chybou. V srbskej pôvodine je totiž „vojvoda“, a toto slovo my nesmieme prekladať „vojvodca“. Nášmu „vojvodca“ (veliteľ vojsk) zodpovedá srbské „vojskovodja“. Proti tomu srbské „vojvoda“ má niekoľkoraký význam: v armáde značí hodnosť, ktorú my podľa západnej terminologie vyjadrujeme slovom „maršal“. „Vojvoda“ je ďalej to, čo my vyjadrujeme slovom knieža (panovník, alebo šľachtic s tým titulom). Konečne „vojvoda“ značí veliteľa (v našom preklade veliteľa komitov, inak veliteľa *menšej* vojenskej jednotky). Keď prekladateľ nepreložil slovo „komita“, nemusel preložiť ani slovo „vojvoda“, alebo ho mohol preložiť slovom „veliteľ“, lebo *vojvoda* komitov je skutočne *veľiteľ komitov*.
j—s.

Zák. čl. XVI/1894, a nie zák. čl. XVI:1894. — Naše súdy často citujú uhorské zákonné články tak, že medzi poradové číslo zák. článku a rok, kedy bol zákonný článok vydaný, dávajú dvojbodku, teda napr.: zák. čl. XVI: 1894. Tento spôsob je prevzatý z maďarčiny, kde má svoj smysel. Zákonodarná činnosť býv. uhorského a terajšieho maďarského parlamentu v jednom roku chápe sa ako celok (zákon), ktorý sa delí na články. Keď sa v maďarčine píše zák. čl. 1894:XVI, znamená to, že ide o článok XVI zákona z roku 1894; to je práve smysel dvojbodky. Ale keď v slovenčine musíme dať napred poradové číslo zák. článku a potom rok, nemá dvojbodka nijakého smyslu. Píšme teda: *zák. čl. XVI/1894*, a nie *zák. čl. XVI:1894*.
P.

Citovanie právnych predpisov. — V Slovenskom zákonníku citovaly sa prv právne predpisy tak, že sa začalo od najnižšej jednotky a postupovalo sa k jednotke vyššej. Napr.: *lit. e)*, č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/99 Sl. z. Tak je to vraj logické. Možno, ale v praxi sa tento spôsob citácie vôbec nedá použiť. Právnik si musí najprv vyhľadať zákon, potom paragraf,

potom odsek a alineu. Logické by bolo teda: *zák. č. 140/39 Sl. z. § 8 ods. 2 č. 3 lit. e)*. Len z príčin gramatických zmenilo sa toto poradie tak, že označenie zákona dáva sa na koniec, aby sa mohlo dať do genitívu. Teda: *§ 8 ods. 2 č. 3 lit. e) zákona č. 140/39 Sl. z.* V praxi takéto citovanie právnych predpisov nerobilo nijakých ťažkostí, naopak, je veľmi účelné, mali by sme preto pri ňom zotrvať.

Zo Sbirky zákonů a nařízení bola prevzatá prax, že sa paragrafy, odseky, body a aliney oddeľujú od seba čiarkou: *lit. e), č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/39 Sl. z.* Myslím, že s hľadiska pravopisného nie je to bezpodmienečne potrebné, lebo ide o jednotku, práve tak, ako keď píšeme: „V Bratislave dňa 24. októbra 1940“, ale rozhodne je to príčina chaosu, najmä keď citujeme niekoľko právnych predpisov za sebou. Nevieme potom, kam vlastne patrí príslušný paragraf, odsek alebo alinea. Príklad: „Podľa predpisov lit. e), č. 3, ods. 2, § 8 zákona č. 140/39 Sl. z., lit. a), ods. 4, § 9 zák. čl. L/1915, ods. 2, § 3 zák. č. 230/1923 Sb. z. a n. atď. atď.“

F.

Správa, správna rada, správny výbor, dozorná rada, dozorný výbor. — U nás sa ešte často používa *správa* vo význame *správnej rady*. *Správa* je ‚Verwaltung, igazgatás‘ a *správna rada* je ‚Verwaltungsrat, igazgatóság‘. Správu účastinnej spoločnosti alebo družstva uskutočňuje práve správna rada. Správa je činnosť, správna rada je orgán, ktorý túto činnosť vykonáva.

Miesto *správnej rady* používa sa často *správny výbor*, miesto *dozornej rady* zas *dozorný výbor*. Chybné, lebo termíny *správna rada* a *dozorná rada* používame pre orgány volené, a termíny *správny výbor* a *dozorný výbor* si rezervovali právnici pre orgány, menované štátnou správou. (Vid' bankový zákon.)

F.

tohtoročný = tohoročný. — Do niektorých denníkov zavádzajú složeninu prídavného mena „tohtoročný“ a tak čítať: „tohtoročné“ manévre, „tohtoročná“ úroda ap. Takéto prídavné meno, hoci nie je veľmi odhodné od starého zaužívaného *tohoročný*, je neobyčajné, umelé, i keď jeho základ: *tohto roku* sa užíva popri *toho roku*. V ľudovej reči počut' len *tohoročný*, prípadne aj tvar, tvorený príponami -f, -ia, -ie: *tohoročí*, napríklad: *tohoročí výhonek* (Bánovce). Pri obidvoch tvaroch je v prvej časti složeniny len: *toho*. Niet príčiny ani potreby hýbať tvarom *tohoročný*; starý literárny úzus ešte sa neošúchal, žeby ho bolo treba „omladit'“, pozmeniť.

zatvoreno = zatvorené. — Na poštových úradoch pri niektorých okienkach sa neúraduje, a preto obyčajne tam zavesia tabuľku s nápisom: *Zatvoreno*, čo je, pravdaže, chybné, miesto správneho *zatvorené* (totiž je). Tak isto má byť *otvorené* miesto nesprávneho „otvoreno“.

Sjo.

zemanía = zemaní. — Upozorňujeme, že substantívum *zeman* skloňuje sa dôsledne podľa vzoru *chlap*, a preto nom. pl. je *zemaní*, a nie *zemanía*. Tak sa vraví na väčšej oblasti slovenskej, najmä východnej.

Sjo.

Kniezsa. — Mladý slavista peštianskej univerzity volá sa *Kniezsa* a skloňuje sa podľa vzoru *sluha*, a nie podľa vzoru stredného rodu *knieža*, -aťa atď., čo by znamenalo, že je opravdivým *kniežalom* (tým však nie je). Tak gen. sing. je *Kniezsou*, dat. *Kniezsovi* atď.

Sjo.

hlohovecký = hlohovský. — Prídavné mená, utvorené z vlastných podstatných mien, označujúcich mená miest a dedín na -ec, najmä na -ovec, pravidelne sa tvoria sufixom -ský, a nie -cký; teda správne má sa hovoriť a písať *hlohovský*, keď ide o adjektívum ku *Hlohovec*, a nie „hlohovecký“, tak isto je od *Dubovec* adjektívum *dubovský*, a nie „dubov-

